

realizmusa nem tárgyi, hanem lelki, az embert nem a világ tárgyi jelenségei között, hanem a lélek és tudat alakulásában jeleníti meg. E vonása a legsajátosabb. (Méliusz József)

THOMAS MANN u. KONRAD FALKE: MASS UND WERT
(Zweimonatschrift. Verlag Oprecht. Zürich.)

A németországi gleichschaltott irodalom teljes csődjét ma már Magyarországon egyetemi tanárok is hangoztatják. Amikor Zürichben, az Oprecht Verlag kiadásában „Mass und Wert“ címen egy német folyóirat jelenik meg, mely alcímében hordozza programját: „A szabad német kultúra kéthavi folyóirata“, fel kell, hogy figyeljen minden kultúrember, akinek az európai németiség kulturája ma már költségszerű szivügye. Mérték és érték: a könyvmáglyákon gyalázott német irodalom ime magátólértetődően, hivatása és minősége teljes tudatában újra felébredt. Az új folyóirat mértékének és értékének garantálói a szerkesztők: Thomas Mann, Konrad Falke s Ferdinand Lion. A programadó cikkből idézzük a célkitűzést:

A mérték: rend és fény, a teremtés zenéje és mindannak a muzsikája, ami alkotás; a mérték a megharcolt, a kaosztól kicsikart, az anti-barbár, a forma győzelme, az ember győzelme. A mérték nem mértékletesség és nem is közpszerűség. A művészet mindenképpen a bátorság, a kiállítás szférája, mely a végső pontokig is elmerészkedik. A közpszerűséget perhorreszkálja, ahogy a triviálist, az izléstelenséget, az alacsonyrendűséget és a kliséit is perhorreszkálja; mert a művészet maga az igényesség, az örök elégedetlenség és a „mérték“, melyet önmagában rejt, egy azzal a mértékkel, melyet alkalmazni lehet, tehát az ítélő, a kritikai mérleg, melyen megmérteni veszélyes dolog, mert ez több, mint csak izlések vizsgálója, ez dönt értékek felett, melyek túlhaladják az esztétikai normát, azt megelőzik és alapját képezik, a szónak szubsztanciális és fundamentális jelentésében csak ez dönthet az érték felett.

Ennek a két fogalomnak meghamisításából és pusztulásból való átmentése fekszik ma szivünkön. Ezért a cím. Igaz: ennek a kornak mértéke és értéke ebek harmincadjára került. Országok, csoportok, pártok, dogmák állítják és követik a maguk korlátlan szubjektív érvényesülését és az esztelen irtóharcban, mely világunkat részekre szaggatja, a mindenben felüllemelkedő és általános érvényű humanus kritérium feledésbe merült. Ma újra rá kell eszmélni egy szuverén mértékre, mellyel a tények, az emberek és alkotásaik megmérendők, a mértékre, mely kiváltja tiszta emberi értéküket. De ennek a mértéknek a visszaállítására nem jelenti azt, hogy visszavágyjunk az elmúltakat, a mértéket az adottságokból kell újra helyreállítani, kidolgozni és alkalmazni. Ez az igyekezet éppen úgy konzervatív, mint forradalmi. Konzervatív annyiban, hogy valami olyat akar megőrizni, ami eddig is emberméltósághoz segített: egy személy, párt, népekifeletti mértéknek és értéknek az eszméjét. Forradalmi ez az igyekezet annyiban, hogy magát ezt a mértéket nem szolgai valóságban menti át a múltból, de a mai adottságokon és tapasztalatokon igaz teljességben akarja kipróbálni, a jelen szituációból új értelemmel kihámozni.

A varázserő, mely egy ideig abból a kizárólagosan depresszív „ideá“ból, melyet fasizmusnak neveznek, kiáradt, már tűnőfélben van; ma ez az irány, mint szellemi divat is túlhaladott álláspont és minden új-ság-inger, a remény, a jövő és egy valódi örömteli szellemharcosság ingere ma a szabadság és a humanizmus oldalán van, egy új, tökéletesített, még meghódítandó, még megoldozandó és kiformalandó humanizmus ol-

dalán, mely nem más, mint igazságszerető emberáhitat, mely épp olyan erős a megőrzésben, mint a változásban, a jámborságban és a szabadságban és amely a mi bizalmunk szerint a holnapi Európa éltető levegőjét fogja kialakítani. Ennek a humanizmusnak, ennek a becsületharcnak a szolgálatában kíván állni ez a folyóirat. Ezért szüksége van minazok támogatására, kiknek szívügyük az ember, az európai ember és az európai némettség sorsa... Ennek a folyóiratnak szüksége van a szó teljes szabadságára, mely olyan ritka kincs lett ezen a földrészen... A mi feladatunk konstruktív... de amellet a rossz gyűlöletét nem akarjuk másnak átengedni. De a kritikát mi nem rezonáló öncélként akarjuk gyakorolni, de a szellemi eszmélés és erkölcsi fáradozás eredményeképp — a lelkiismeretért, mely mérték és érték.

ZSOLT BÉLA: VILLÁMCAPÁS (Pantheon. Budapest, 1937.)

Feltűnő, hogy az önéletrajzok, vallomások és szociográfiák tömegtermelési szakaszában Zsolt Béla legújabb könyvének, mely az előbbi három szerencsésen egyesíti szövegében, oly kicsiny a visszhangja úgy az irodalmi kritika, mint a közönség részéről, holott kielégíti mindkettő igényét. Az irodalom javára szól a könyv jól épített, kitagolt szerkezete, melyben az önéletrajzi elemek meseanyagát egyensúlyozottan telíti a jó-értelmű szociológiai elemzés. A kettő adagolása olyan meglepő, hogy helyenként már szinte mesterkélt. Ez a mesterkéltés azonban csak fokozza a könyv ideges elevenségét, művészileg elosztott hatékonyságát, ugyanarra, hogy a mai magyar önéletrajz- és vallomás-irodalomban szinte a Villámcsapás a legkomponáltabb mű. Annyira megkomponált, hogy egyenesen kompozíciónak hat s nem „élet“-nek. Amit mond eleven világ eleven figurái között történik. S ami történik: az a legérdekesebb. Érdekes, mert ezt az anyagot a számos magyar önéletrajzi mű nem is érinti, Zsolt viszont olyan teljességgel adja, hogy témája, — a magyar-zsidó asszimiláció — e kérdésnek ugyszólván kis bibliája. Az író, aki elszánt őszinteséggel számol be első 17 esztendejének élményeiről és kalandjairól s az atyai és nagyatyai asszimiláció s a maga új asszimilációjának értelméről, minden szubjektív vonatkozása ellenére könyvével a közrendi magyar történelem egyik fontos fejezetét adja. Ez a fejezet annál súlyosabb, mert egyéni esetlegességei a magyar történelmi szükségszerűségek vonalában állnak. Szellemi fejlődése a háború előtti magyar vidéki városban szimbolikus értelmű az idejébéli magyar ifjúság jó részének fejlődésére. A szocializmusra — eltekintve az esetlegességektől — a legtöbb magyar értelmiségi így ébredt. Valamennyinek akadt Helffyje. Valamennyit hasonlóképp kaptak el Ady és a Galilei-kör varázsa. Hogy ezek a befolyások — a magyar történelem szükségszerűségei — Zsolt keservesen vergődő, pubertáskorabeli lázaktól átfűtött, átégetett esztendeiben — az egyén esetlegességei között — olyan szabályosan futnak ki a könyv utolsó oldalán felzúgó, a hadüzenet jelszavait kiáltozó magyar kisváros juliusi éjszakájának nyári karneváljára, az a bíráló szemében hathat kiszámítottnak. A „különös nyáréjsza“ láza, mely az uccára kergeti az egész várost, hogy a kitört háború heroizálásában minden addigi rend és norma megtagadásával ünnepelje magának a káosz-
nak az elszabadulását, ez lehet utólagos szemlélet; a közel 25 év távlatából visszatekintő művész esemény-démonizálása, de kétségbevonhatatlan a hevülete. Az az öt komáromi gimnazista, köztük a Villámcsapás hőse, akik 1914. júl. 28-án az Éljen a háború! jelszavával zugó város kör-
tánca mellett valami törzsi fölszabadulás mámorában sodródnak a Zulejkák, Vecserák, Sapphyk és hasonló nevű nők monumentális karjai és